

EL CASTELL D'ARRAONA I EL LLOC DE SANT SALVADOR: UNA REFERÈNCIA DOCUMENTAL DEL 1101-1104

MERCÈ ARGEMÍ I RELAT

A continuació es presenta un document, l'original del qual és propietat del Sr. Umbert Sampere i Puiggròs. Gràcies a la seva amabilitat, el març de 1999 l'AHS n'obtingué una còpia que ara és a disposició dels usuaris.¹ Considerem que, tant per la cronologia com pels continguts, mereix un espai en aquesta revista.

Efectivament, en el document, que data de l'any 1104, es conté una menció al castell d'Arraona i a unes cases al lloc de Sant Salvador amb motiu del testament del que era el seu possessor, segons el qual el castell passava en herència a un dels seus fills.

EL DOCUMENT

És un document original, escrit sobre un pergamí rectangular de 63,5 x 28,3 cm, que s'estreny en forma irregular a la part inferior. Està escrit en sentit vertical. Presenta algunes taques d'humitat però, en general, es troba en molt bon estat de conservació i amb la lletra molt clara i la tinta ben conservada. L'escriptura correspon al tipus carolina tardana.

¹ AHS. Pergamí núm. 863. Reproducció en paper (SGF 69 caps D7. DG 00195r, DG 00196v).

Circumstancialment, en el text del document hi manquen algunes informacions: el copista va deixar alguns espais en blanc corresponents als noms dels testimonis que elegien els marmessors, a l'inici del document, i a les dates de la mort del testador i del jurament que feren els marmessors i testimonis del testament al cap de dos mesos de la mort, ambdues dates gairebé al final del document. Possiblement l'escrivà desconeixia aquestes informacions i va deixar l'espai en blanc pensant que més endavant es completaria. Per aquest motiu, cal pensar que no fou una còpia literal d'un altre document, sinó que es tractava d'un document original que, per les raons que siguin, va quedar inacabat.

EL CONTINGUT DEL DOCUMENT

Al revers del pergamí, de la mà d'Antoni Bosch i Cardellach, hi ha escrit un extens regest que diu: «20-Pere, fill de Guillem, estant per marxar a Gerusalem feu testament deixant molts llegats a vàries Iglésias, a sos fills y a sa muller Ermesendis, disposant de vàrios castells, del de Castell [...] de Pon-

tons, de Castrolucio, etcètera, dels quals era dueño, y així mateix dels alous de Alcàcia, de Òtina, etcètera, dels masos de Benviure, d'en Bosch, de Guifredo de Suñer, etcètera. Y, entre altrás cosas, deixa a Sant Salvador de Arrahona una part de la viña de Cañameras, lo mas de Ramon, prevere, y unas casas prop del lloch de dit Sant Salvador junt ab lo hort de Sinfredo, ab la condició que los sacerdots que ho posehiren, cada dia li'n cantasen misas per sa ànima. També deixà a son fill Ramon de Guillem lo dit castell de Arrahona y sos termes, lo alou de Òtina, los castells de Molsosa y de Segur conservant-ho tot sa muller mentras fos viuda o sos fills tenint 15 anys; encarregant que quitaren lo empeñorament de dit castell de Arrahona o altrament ho fes son germà Ramon, qui se'l retingués fins que li pagasen lo bastret. Fou fet, firmat, publicat y jurat per molts testimonis en la Iglésia y altar de San Sadurní de Castrolucio en 21 de juny de 1101, y sa publicació trasllat autèntich present en 22 abril de 1104».

Es tracta, doncs, de les condicions sacramentals del testament que va fer Pere Guillem d'Òdena abans de marxar en peregrinació cap al Sant Sepulcre, a Jerusalem, ordenades pels seus marmessors i testimonis el dia 22 d'abril de 1104, en les quals es reproduïx íntegrament el text del testament original, que havia estat fet i firmat el dia 21 de juny del 1101.

En el document s'explica que, efectivament, Pere Guillem va morir després de fer aquell testament i els testimonis afirmen que no en va fer cap altre posteriorment, de manera que aquell era el que prevalia per fer la distribució dels béns del difunt. Així, cal pensar que les donacions de Pere Guillem es devien fer efectives tal com ell havia establert.

En el testament, Pere Guillem ordenava que en fossin els marmessors el seu germà Ramon Guillem, la seva muller, Ermessenda, i Bernat Geral i Bernat Berenguer. Deixava els seus béns repartits

entre els familiars més propers: als fills, Ramon Guillem i Guillem Bernat, els donà la possessió dels castells i de les armes i, a les filles, els béns mobles. Si els fills morissin sense descendència, aleshores els castells haurien de passar als fills del seu germà i, si aquest no en tingués, aleshores passarien a les filles de Pere. La seva esposa heretava, mentre visqués, el castell de Catllús i altres béns, com el mas del Bosc. També esdevenia usufructuària de tots els béns mobles i dels castells mentre els seus fills no tinguessin quinze anys i mentre no prengués un altre marit, o si en prenia un per consell del germà de Pere, Ramon, que apareix com el garant i defensor dels béns del testador. El castell de Catllús sembla que quedà indivís entre els dos fills de Pere.

D'altra banda, Pere Guillem deixà alguns alous, terres i rendes —el delme, la tasca o un cens d'oli sense especificar, per exemple— o bé certes quantitats en monedes a institucions religioses molt diverses: des de les esglésies que es troben dins els termes dels seus castells, com Sant Pere d'Òdena o Sant Salvador d'Arraona, entre altres, fins al monestir de Sant Cugat del Vallès o les seus de Barcelona i Vic.

Pel que fa concretament al terme d'Arraona, el castell amb el seu terme, pertinences i drets quedava per a Ramon Guillem, a excepció de les donacions a Sant Salvador d'Arraona, entre les quals hi ha una part de vinya, un mas, un hort i les cases que Pere havia comprat al lloc de Sant Salvador.

A més, el testament recull una informació que es coneix per altres referències escrites: el castell d'Arraona estava empenyorat. Així consta en un document del 1101, quan els germans Ramon Guillem i Pere Guillem d'Òdena van demanar 54 lliures d'argent a Ricard Guillem, mercader de Barcelona, per viatjar a Terra Santa. L'assegurança del préstec fou el castell d'Arraona.²

² Josep MAS I DOMÈNECH, «Les primeres i darreres pedres de la capella romànica de Sant Salvador d'Arraona», *Nostra Comarca* (Sabadell), núm. 4 (juny de 1923). J. MAS cita la quantitat de 54 lliures com a import de l'empenyorament. Cal dir, però, que altres autors han donat valors diferents a l'empenyorament: M. CARRERAS fixa la quantitat en

56 lliures d'argent (p. 91); a *Els castells catalans*, vol. II, citant BALARI JUVANY, es diu que foren 40 lliures (p. 108); J. E. RUIZ-DOMÈNEC esmenta també la quantitat de 40 lliures dins *Ricard Guillem o el somni de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62, 2001, p. 137.

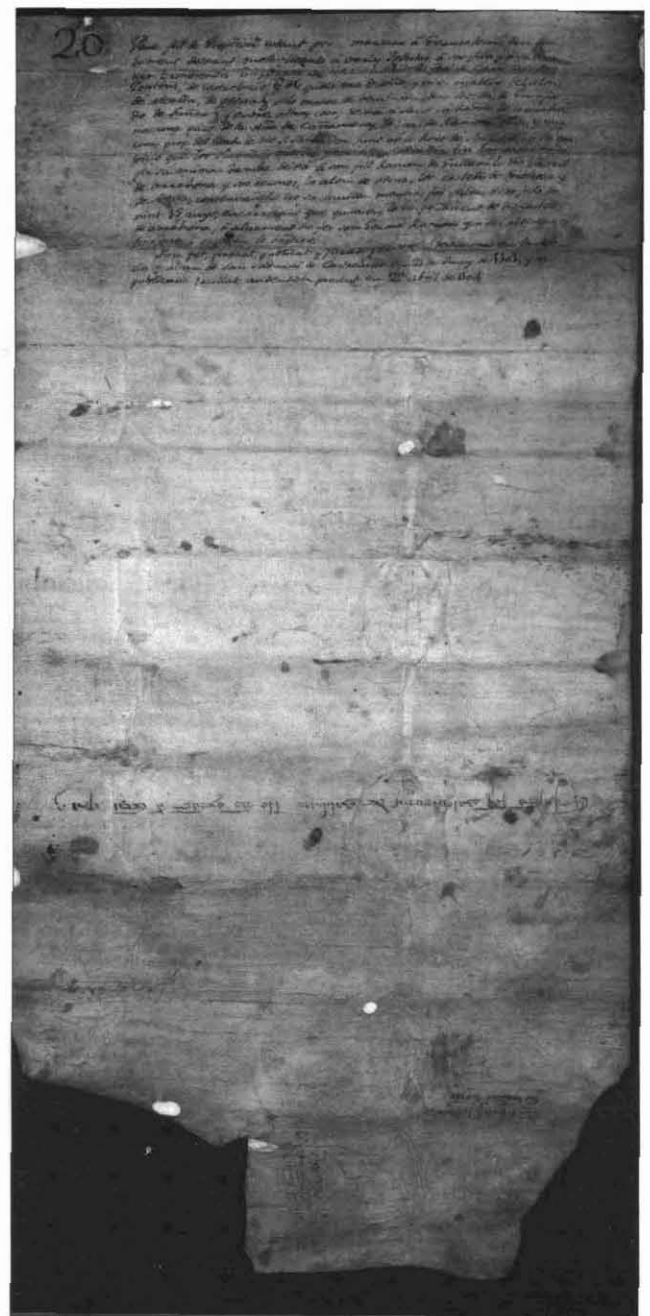
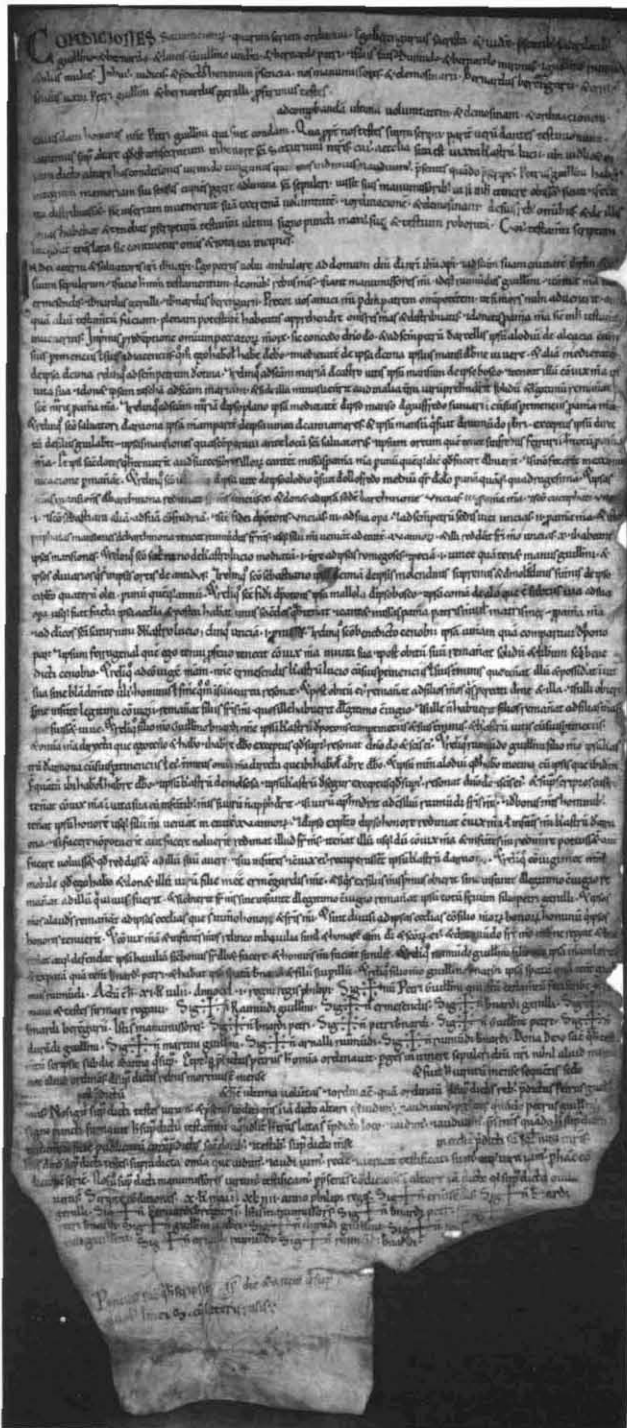

FIGURA 1. Condicions sacramentals del testament de Pere Guillem d'Odena. Al verso, un ampli regist d'Antoni Bosch i Cardellach. 22 d'abril de 1104. Reproducció fotogràfica: Joan Carles Lorenzo (AHS).

Segons el testament, Pere Guillem establí que la seva dona i els seus fills redimissin l'empenyorament amb les rendes que s'obtenien de l'alou d'Òdena i dels castells de Molsosa i de Segur.

EL DOCUMENT I LA HISTORIOGRAFIA

El document corresponent al testament, signat l'any 1101, ja era esmentat pels historiadors des de fa anys. A. Bosch i Cardellach ja en donava referència l'any 1882 i deia del document que «consta esta Escritura en un pergamino de casa Salas y Salbatella de esta villa en el núm. 20».³ De fet, tot i que cita la data de 1101, el que degué veure A. Bosch i Cardellach segurament eren les condicions sacramentals de l'any 1104 que s'estudien aquí. Així doncs, és mercès al pergamí de les condicions sacramentals que es coneix el testament de Pere Guillem, ja que l'original sembla que no s'ha conservat.

Altres autors també citen el testament de 1101 però sense dir que és el trasllat inclòs en les condicions sacramentals de l'any 1104. En Josep Salvany ja hi feia referència i deia del document que el conservava el notari Josep Salas Argemir, tal com recull Frederic Martí l'any 1933.⁴ Miquel Carreras cita el document quan diu que Pere Guillem, abans de sortir de viatge cap a Jerusalem, féu testament i donà el castell d'Arraona al seu fill, i encarregava a la seva esposa i als altres fills que redimissin el castell. Malauradament, com és usual en aquest autor, no aporta la referència documental.⁵

Més recentment, a *Els castells catalans* s'esmenta el testament de Pere Guillem amb motiu del seu viatge a Jerusalem sense donar-ne, tampoc, la referència documental. El text sembla tret gairebé textualment de l'obra de M. Carreras.⁶

També cal destacar que, l'any 1928, es publicà una traducció completa i acurada del document que s'estudia aquí al *Butlletí del Centre Excursionista de Sabadell*, amb una fotografia inclosa del pergamí (pàgines 343 a 345), en la qual manca, però, la interpretació d'alguns dels topònims que hi apareixen. Amb els anys, el coneixement que es té de la història del castell d'Arraona s'ha ampliat i es poden difondre algunes informacions relatives al context històric del document. A més, ha semblat convenient donar a conèixer la versió original en llatí del document, per a historiadors, filòlegs o paleògrafs que hi puguin estar interessats.

EL CONTEXT HISTÒRIC: EL CASTELL D'ARRAONA ENTRE ELS SEGLES X I XI

Poques certeses es tenen de quin fou el procés d'evolució del poblament abans del segle X, és a dir, abans de l'aparició dels primers documents escrits. El buit documental s'ha interpretat gairebé sistemàticament amb un buit poblacional o, almenys, amb un període fosc i de total desorganització social.

En aquest context, la historiografia tradicional ha atribuït a les parròquies i els castells una capacitat repobladora d'unes terres desocupades, o gairebé desocupades, després de les ràtzies de la població àrabo-berber que entrà a la península el 711 i del desballestament definitiu del que quedava de l'estat visigot.⁷

Cada cop més, però, s'estudia el procés de creació de les xarxes parroquials i castrals com l'expansió i consolidació d'un nou ordre social, el feudalisme, del qual els documents en són la principal eina de legitimitació. A partir del segle X, la progressiva organització del territori en parròquies i castells és el resultat d'una progressiva organització

³ Antoni BOSCH I CARDELLACH, *Memorias de Sabadell antiguo y su término*. Sabadell, 1882, p. 76-77.

⁴ Frederic MARTÍ ALBANELL, *Notes històriques de la parròquia de Sant Feliu de Sabadell*. Sabadell: Biblioteca Sabadellenca, 1933.

⁵ Miquel CARRERAS, *Elements d'història de Sabadell*. 2a ed. Sabadell: Caixa d'Estalvis de Sabadell, 1967, p. 91-92.

⁶ Pere CATALÀ ROCA (dir.), *Els castells catalans*, vol. II, Barcelona: Dalmau, 1969, p. 108.

⁷ Les primeres formulacions del concepte de la repoblació es troben a Ramon d'ABADAL, *Catalunya carolíngia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1926-1952. Després, i encara avui, molts historiadors han recollit aquesta tesi sense qüestionar-la o matisar-la.

dels poders feudals, que es reparteixen el territori, és a dir, el domini sobre la població que hi viu. La creació de la xarxa de castells termenats que va ocupar tot el territori, cal considerar-la com el resultat no pas d'una conquesta, repoblació o expansió territorial, sinó com una expansió de la jurisdicció comtal. El comte, com un senyor feudal més, per guanyar la seva primàcia i per aconseguir les seves estratègies d'expansió territorial, és el principal promotor de la creació de la xarxa castral. Per imposar la seva potestat i, per tant, la seva jurisdicció i administració, va pactar amb diversos magnats que li feren d'agents, als quals atorgava possessions, sobretot castells, per assegurar-se la seva fidelitat.⁸ Aquests agents es repartien l'exercici de l'autoritat que els havia cedit el comte, que es plasma, sobretot, en la cessió que els fa del dret a cobrar el delme en els seus territoris. El delme era, en un origen, una taxa de caràcter públic, corresponent a una desena part de la producció pagesa, que així va ser privatitzada. En definitiva, doncs, el paper dels magnats consistia a repartir-se el control sobre la població pagesa i sobre l'accés al producte del seu treball.⁹

Així doncs, no és d'estranyar la coincidència en el temps de l'aparició dels documents escrits i de la creació de la xarxa castral. Els documents escrits, precisament, representen el procés progressiu d'institucionalització d'uns poders feudals sobre la població i, de fet, en són una eina de legitimació. Al mateix temps, J. Oliver també ha remarcat que la cronologia d'aparició dels primers esments a castells coincideix sospitosament amb la dels esments al delme.¹⁰

Els Òdena foren uns d'aquests agents al servei del comte. Segons les possessions que declara tenir en el testament, Pere Guillem era senyor dels cas-

tells d'Òdena, Catllús, Molsosa, Pontons i Segur, a més del d'Arraona. Cal identificar, doncs, Pere Guillem amb el senyor d'Òdena, membre del llinatge que inicià Guillem I d'Òdena, mort entre 1086 i 1089, que fou magnat del comte Ramon Berenguer I. Tots aquests castells, exceptuant el d'Arraona que queda més allunyat, es troben en una franja compresa entre Manresa, Calaf, Igualada i Vilafranca del Penedès, que devia ser la zona que el comte els entregà perquè tinguessin sota domini.

Amb els castells, els Òdena també posseïen diversos béns consistents en terres agrícoles o cases arreu, que sovint reben als documents la consideració d'alous, definint així que es tracta de béns que posseïen amb tots els drets, sense intervenció de cap altra autoritat.

El document és, doncs, un clar exemple del paper que jugaven els membres del llinatge dels Òdena com a senyors feudals, titulars de diversos castells i altres béns per designació del comte.

D'altra banda, el castell d'Arraona és també un exemple clar del procés de feudalització. Des de les primeres referències documentals que en fan esment es destaca el caràcter feudal de la seva existència. Els seus possessors, entre els quals els Òdena, són magnats vinculats al comte de Barcelona que detenen el domini sobre la població enquadrada en el seu territori i la capacitat d'imposar-los el pagament del delme i altres rendes.

Les primeres referències escrites referents a Arraona daten de mitjan segle X, concretament dels anys 949, 961, 964 i 969, quan es documenten diverses donacions i vendes de terres que es troben «*in termine Arrahone*» o «*infra terminum de Arraona*» o bé afronten amb aquest terme.¹¹ Els primers esments, doncs, no parlen explícitament del castell

⁸ Per a més informació sobre l'expansió comtal a partir de la creació d'una xarxa castral, vegeu Ramon MARTÍ, «La primera expansió comtal a ponent del Llobregat (segle X)», dins *Catalunya romànica*, vol. XIX, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 28-35; Carolina BATET, «La marca encastellada? Castells i pautes d'assentament a la Marca del comtat de Barcelona», *Afers*, núm. 21 (1995), p. 341-360, i Carolina BATET, dins *Castells termenats i estratègies d'expansió comtal. La Marca de Barcelona als segles X-XI*, Sant Sadurn d'Anoia: Institut d'Estudis Penedesencs, 1996.

⁹ Jaume OLIVER, «Senyors capturats? El delme a la documentació de Pallars i Ribagorça anterior al segle XII», dins Philippe SÉNAC (ed.), *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Age*, Perpinyà, 1995.

¹⁰ Jaume OLIVER, «Senyors capturats...», p. 153.

¹¹ Pere PUIG, *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomataris dels segles X i XI*. Barcelona: Fundació Noguera, 1995, docs. 14 i 36; Miquel CARRERAS, *Elements d'història...*, p. 68.

però sí de la seva demarcació territorial, de manera que, si bé no es pot afirmar que l'edificació fortificada que sembla que existí ja estigués construïda, sí que es pot dir que existia el *castrum* com a unitat territorial i, per tant, jurisdiccional. El terme del castell d'Arraona, en aquests primers esments, apareix sempre circumscrit dins una unitat territorial i jurisdiccional major: el comtat de Barcelona.

En aquestes dates, també apareix el terme d'Arraona com a demarcació dels termes de les viles i els castells veïns, com ara de la vila de Polinyà l'any 969,¹² del «territorio» de Togores l'any 1002¹³ o del castell de Barberà l'any 1007,¹⁴ per citar algunes de les referències més primerenques. Però, de fet, la primera referència explícita al castell no apareix fins el dia 5 de desembre de l'any 1049, quan Bernat Amat signava una convinença amb Ramon Sunifred per la qual li cedia el castell d'Arraona amb els seus termes i la parròquia de Sant Feliu —*ipsium castrum de Arraona cum suis terminis, et ipsa parochia cum suis pertinentiis de Sancti Felicis de Arraona*—. Per raó d'aquesta convinença, Ramon Sunifred jurava fidelitat a Bernat Amat, el seu senyor. També Amat, germà de Ramon, jurava fidelitat al seu germà i es comprometia a no prendre-li el castell d'Arraona ni el seu feu.¹⁵ L'1 d'agost de l'any 1054, Bernat Amat venia el castell d'Arraona amb tots els seus termes i les seves pertinences a Guillem Bernat i Ermengarda, del llinatge dels Òdena, pel preu de 50 lliures d'or. Amb aquesta venda, Guillem i Ermengarda obtenien el domini i tots els drets sobre el castell. I el dia 3 d'agost, aquests esposos signaven una convinença amb Bernat Amat, en virtut de la qual li encomanaven el castell d'Arraona, juntament amb el de Catllús, perquè el tin-

gués i el defensés en nom d'ells.¹⁶ Sempre es tracta de pactes entre magnats.

Com es diu en aquests documents, el castell d'Arraona afrontava amb els termes de Sentmenat, de Polinyà, de Santiga, de Barberà, de Riu-sec, de Terrassa, de Sant Quirze i de Sant Vicenç de Jonqueres. El repartiment jurisdiccional del territori, doncs, s'estava tancant. Entre castells i parròquies totes les persones quedaven enquadrades en unitats administratives entre les quals ja no quedaven intersticis fora del control dels senyors feudals.

Dins d'aquests termes administratius i jurisdiccional, però, aviat naixeran i es consolidaran nous nuclis de població que acabaran desmembrant, a la baixa edat mitjana, la primacia de la xarxa castral i parroquial com a estructura d'organització del poder sobre el territori.

És el cas de la vila de Sabadell. L'any 1064 ja s'esmenta, per primer cop, el «mercato de Sancto Salvatore», les rendes del qual les cobraven el senyor i el castlà del castell d'Arraona.¹⁷ En el testament de Pere Guillem, l'any 1101, s'esmenten unes cases en el lloc de Sant Salvador. Aquesta és, pel que es coneix fins ara, la primera referència escrita a un nucli d'habitació entorn al mercat. Aquest mercat i la vila que creixerà al seu redós acabaran, amb els anys, prenent una importància que eclipsarà progressivament el poder dels senyors del castell d'Arraona.

REGESTA¹⁸

Condicions sacramentals que ordeno jo, Berenguer, sagristà i jutge, en presència dels sacerdots

¹² Jesús ALTURO, *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200*. Barcelona: Fundació Noguera, 1985, doc. 2.

¹³ Pere PUIG, *El monestir...*, doc. 105.

¹⁴ Maria PARDO, *Mensa episcopal de Barcelona (878-1299)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1994, doc. 5.

¹⁵ Arxiu de la Corona d'Aragó (d'ara endavant ACA), Pergamí de Ramon Berenguer I, núm. 105a; Gaspar FELIU, Josep M. SALRACH (dirs.), *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona*. Barcelona: Fundació Noguera, 1999, doc. 353, 355 i 356.

¹⁶ ACA, Pergamí de Ramon Berenguer I, núm. 152;

Gaspar FELIU, Josep M. SALRACH (dirs.), *Els pergamins...*, docs. 435 i 436.

¹⁷ ACA, Pergamí de Ramon Berenguer I, núm. 303; Gaspar FELIU, Josep M. SALRACH (dirs.), *Els pergamins...*, doc. 615.

¹⁸ Es presenta aquí un resum extens del contingut del document. Cal recordar, però, que es pot trobar una traducció íntegra del text al *Butlletí del Centre Excursionista de Sabadell* de l'any 1928, p. 343-345. En la transcripció, els topònims que no s'han pogut identificar amb un topònim actual s'han mantingut en la forma original que dona el document, assenyalats en lletra cursiva.

Guillem i Bernat i dels seglars Guillem Humbert i Bernat Pere i els seus fills i Duran i Bernat Miró i Guillem Ramon i molts d'altres, en presència d'aquests homes, i nosaltres, Bernat Berenguer, Ermessenda, muller del difunt Pere Guillem, i Bernat Geral, marmessors del testament de Pere Guillem, escollim testimonis [*en blanc els noms*] per verificar la darrera voluntat del difunt Pere Guillem.

Nosaltres, els testimonis, jurem davant l'altar consagrat a Sant Sadurní, església situada prop de Catllús, rebre el testimoni del testament que féu Pere Guillem, en ple ús de la seva memòria i seny, abans de partir cap al Sant Sepulcre.

El trasllat del seu testament és el que segueix:

En nom de Déu etern i nostre salvador Jesucrist, jo, Pere, vull viatjar a la Casa de Déu i a la seva Ciutat Santa de Jerusalem, al seu Sepulcre. Per això faig testament de totes les meves coses i ordeno marmessors meus Ramon Guillem i la meva muller Ermessenda i Bernat Geral i Bernat Berenguer. Us prego a vosaltres, amics, que si la mort m'arribés abans de fer un altre testament, tingueu plena potestat per distribuir tots els meus béns de la següent manera.

Per la meva ànima i en redempció de tots els meus pecats, en primer lloc dono a Déu i a Sant Pere d'*Arcellis*¹⁹ l'alou d'*Alcacia* i la meitat de la dècima del mas de Benviure. L'altra meitat de la dècima la deixo a Sant Pere d'Òdena.

Deixo a Santa Maria de Castellví aquell mas del Bosc, el qual tindrà la meva esposa en vida seva, donant la tasca dels fruits a Santa Maria. Si la meva esposa prengué altre marit legítim, que el mas passi a Santa Maria per la meva ànima.

Deixo a Santa Maria del Pla la meitat del mas de Guifré Sunyer per la meva ànima.

Deixo a Sant Salvador d'Arraona la meva part de la vinya de Canyameres i el mas que fou de Ramon, prevere, excepte el dret que hi té el fill de Gilibert, i les cases que vaig comprar del lloc de

Sant Salvador i l'hort que té Sunifred Ferrer. Els sacerdots que tindran tot això hauran de cantar misses per la meva ànima cada dia que deguin fer-ho, i si no ho fessin que quedin excomunicats.

Deixo a Sant Julià *de ipsa Vite* un cens d'oli de l'alou que fou d'Olofred.

De les meves cases a Barcelona, quedin 10 onces per al meu germà, el qual en donarà tres a la Seu de Barcelona per la meva ànima, una a Sant Cugat, una altra a Sant Sebastià i la seva confraria, tres onces a l'obra de Santa Fe de Pontons i dues onces a Sant Pere de la Seu de Vic. Les cases de Barcelona vull que les tingui el meu germà Ramon fins que els meus fills tinguin quinze anys. Quan rebin les cases hauran de tornar les deu onces al meu germà.

Deixo a Sant Sadurní de Catllús una mujada de terra a les Romegoses i una peça de vinya que té per Guillem i els olivers que hi ha en els horts d'Antidur.

Deixo a Sant Sebastià la dècima dels molins superiors i dels molins inferiors, de les seves rendes deixo un quarter d'oli anual.

Deixo a Santa Fe de Pontons la mallola del Bosc i la Coma d'Aló per la seva obra. Quan l'església estigui acabada s'ho quedaran els sacerdots per dir misses per la meva ànima i la dels meus pares.

A Sant Sadurní de Catllús deixo una onça per misses i al cenobi de Sant Benet, la vinya que vaig comprar a Bonopar. El farraginar²⁰ que tinc en feu que el tingui la meva esposa en vida i, quan mori, que quedi per a Sant Benet.

Deixo Catllús a la meva dona Ermessenda, perquè ho tingui en vida seva i a la seva mort sigui per als nostres fills comuns. Si morís sense fills legítims, que quedi per als fills legítims del meu germà i, si ell no en tingués, que quedi per a les meves filles vives.

¹⁹ Seria «Arquells» segons la transcripció del document del *Butlletí del Centre Excursionista de Sabadell*, 1928, p. 343,

nota 3.

²⁰ Camp de farratge.

Deixo al meu fill Guillem Bernat el castell de Pontons i Castellví amb els seus termes i drets.

Deixo al meu fill Ramon Guillem el castell d'Arraona amb les seves pertinences, termes i tots els drets que jo hi posseeixo, i l'alou que tinc a Òdena, i el castell de Molsosa i el castell de Segur, excepte les donacions que s'han dit més amunt a l'església i als Sants. Tots aquests castells vull que els tingui la meva dona en vida seva amb els meus fills, mentre no prengui nou marit o, si en pren un, amb consell del meu germà Ramon i dels homes bons fins que els meus fills tinguin l'edat de quinze anys. De les rendes d'aquest honor, que la meva dona o fills redimeixin el castell d'Arraona, i si no ho poden o no ho volen fer, que el redimeixi el meu germà i el posseeixi fins que la meva dona o fills el puguin o el vulguin redimir.

Deixo a la meva dona tots els béns mobles que tinc i que els doni a l'home de la meva filla Ermen-garda.

Si els meus fills morissin sense fills legítims, que quedi per al que fos viu, i si morís el meu germà sense fills legítims, que quedi tot per al fill de Pere Geral i els alous quedin a les esglésies que estan dins el meu honor i del meu germà. Que siguin dividits entre les esglésies segons consell dels meus bons homes que tinguin aquests honors.

Deixo la meva esposa i fills i els meus béns en batllia de Déu i de tots els Sants i de Ramon, el meu germà, perquè els defensi com ha de fer un bon germà.

Deixo al meu fill Ramon Guillem la meva cuirassa i l'espasa que té Bernat Pere. Que dit Bernat i els seus fills tinguin l'espasa en nom del meu fill. I deixo al meu fill Guillem Bernat l'espasa que té Guillem Ramon.

Això és fet i firmat el dia onze de les calendes de juliol de l'any quaranta-u regnant el rei Felip.²¹

²¹ Correspon al dia 21 de juny de l'any 1101.

²² És el dia 22 d'abril de l'any 1104.

²³ En la present transcripció es desenvolupen totes les abreviatures i s'indiquen entre claudàtors les lletres o paraules que són de difícil o impossible lectura i, entre parèntesi, s'in-

Signo Pere Guillem, que aquest testament faig escriure i prego als testimonis que firmin.

Signo Ramon Guillem. Signo Ermessenda. Signo Bernat Geral. Signo Bernat Berenguer. Aquests són marmessors.

Signo Bernat Pere. Signo Pere Bernat. Signo Guillem Pere. Signo Duran Guillem. Signo Martí Guillem. Signo Arnal Ramon. Signo Ramon Bernat.

Donadeu, sacerdot, que aquest testament he escrit.

I, després que Pere Guillem ordenés tot això i anés al Sant Sepulcre, no va ordenar cap altre testament, i morí en el mes de [*es deixa la data en blanc*]. Tot això fou jurat al cap de dos mesos de [*es tornen a deixar les dates en blanc*].

Nosaltres, els testimonis, jurem davant l'altar de Sant Sadurní haver escoltat totes les declaracions i sentit tot el testament llegit pel sacerdot.

Nosaltres, els marmessors, jurem davant l'altar de Sant Sadurní que tot el que s'ha dit és veritat.

El dia deu de les calendes de maig de l'any 44 regnant el rei Felip.²²

Signo Ermessenda. Signo Bernat Geral. Signo Bernat Berenguer. Aquests són marmessors.

Signo Bernat Pere. Signo Pere Bernat. Signo Guillem Umbert. Signo Duran Guillem. Signo Martí Guillem. Signo Arnal Ramon. Signo Ramon Bernat.

Ponç, sacerdot, qui això he escrit, amb lletres rascades en dos indrets.

TRANSCRIPCIÓ²³

Conditiones sacramentorum quarum seriem ordinaui ego Berengarius sacrista et iudex presenti-

diquen les lletres que el copista descuida. Aquests criteris segueixen les «Normes de transcripció i presentació dels *Dieteris del General de Catalunya*», redactades per Lluïsa CASES, *et. al.*, l'any 1988.

bus sacerdotibus Guilelmo et Bernardo et laicis Guilelmo Umberti et Bernardo Petri et filiis suis et Durando et Bernardo Mironis et Guilelmo Raimundi et aliis multis In huius iudicis et predictorum²⁴ hominum presencia nos manumissores et elemosinarii Bernardus Berengarii et Ermesendis uxor Petri Guilelmi et Bernardus Geralli proferimus testes...²⁵ ad comprobendam ultimam uoluntatem et elemosinam et ordinationem cuiusdam hominis nomine Petri Guilelmi qui fuit condam. Qua propter nos testes supra scripti pariter uerum dantes testimonium uinimus supra altare quod est consecratum in honore sancti Saturnini martiris cuius aeclesia sita est iuxta Kastrium Lucii ubi uidelicet in iamdicto altari has condiciones iurando tangimus quia eos uidimus et audimus presentes quando prescriptus Petrus Guilelmi habens integram memoriam sui sensus cupiens pergere ad limina Sancti Sepulcri iussit suis manumissoribus ut si in hoc itinere obisset sicuti et fecit ita distribuissent sicut insertam inuenerunt suam extremam uoluntatem et ordinationem et elemosinam de suis rebus omnibus et de illis quas habebat et tenebat per scripturam testamenti ultimi signo puncti manus sue et testium roboratam cuius testamenti scriptura hic fideliter translata sic continetur omnis et tota ita incipiens.

In Dei aeterni et Saluatoris nostri Ihesu Christi, ego Petrus uolui ambulare ad domum domini dei nostri Ihesu Christi et ad sanctam suam ciuitatem Iherusalem et suum sepulcrum et facio hoc meum testamentum de omnibus rebus meis et fiant manumissores mei id est Raimundus Guilelmi et coniux mea [nomine] Ermesendis et Bernardus Geralli et Bernardus Berengarii. Precor uos amici mei per deum patrem omnipotentem ut si mors mihi aduenerit [ante] quam alium testamentum faciam, plenam potestatem habeatis apprehendere omnes res meas et distribuatis et donetis pro anima mea sicut in hoc testament[o] inueneritis. In primis pro redemptione omnium peccatorum meorum sic concedo domino deo et ad Sanc-

tum Petrum de Arcellis ipsum alodium de Alcacia cum suis pertinenciis uel suis adiacenciis quo modo ego habeo uel habere debeo et medietatem de ipsa decima ipsius mansi de Bene Vivere et aliam medietatem de ipsa decima relinquo ad Sanctum Petrum de Otina. Et relinquo ad Sanctam Mariam de castro Uitis ipsum mansum de ipso Bosco et teneat illum coniux mea in uita sua et donet ipsam tascham ad Sanctam Mariam et si de illa minusuenerit aud in alia terra uirum prehenderit solidum et legitimum remaneat Sancte Marie pro anima mea. Et relinquo ad Sanctam Mariam de ipso Plano ipsam medietatem de ipso manso de Guiffredo Suniarii cum suis pertinenciis pro anima mea. Et relinquo Sancto Saluatori de Araona ipsam meam partem de ipsa uinea de Cannameres et ipsum mansum qui fuit de Raimundo presbiteri exceptus ipsum directum de filiis Guilberti et ipsas mansiones quas comparauit ante locum Sancti Saluatoris et ipsum ortum quem tenet Sinfredus Ferrarii hoc totum pro anima mea et ipsi sacerdotes qui hoc tenuerint aud successores illorum cantent missas pro anima mea per unumquemque diem quod facere debuerint et si non fecerint in excomunicacione permaneant. Et relinquo Sancto Iuliano de ipsa Uite de ispo alodio qui fuit de Ollofredo medium quarter de oleo per unamquamquam quadragesimam et ipsas meas mansiones de Barchinona redimat frater meus unciis X et donet ad ipsam sedem Barchinone unciis III pro anima mea et Sancto Cucuphati uncia I et Sancto Sebastiani aliam ad suam confradriam et Sancte Fidei de Pontons unciis III ad sua opera et ad Sanctum Petrum Sedis Uici unciis II pro anima mea et ista(s) prephatas mansiones de Barchinona teneat Raimundus frater meus usque filii mei ueniant ad etatem XV annorum et illi reddant fratri meo unciis X et habeant ipsas mansiones. Et relinquo Sancto Saturnino de Kastro Lucio modiatam I terre ad ipsas Romegoses et peciam I uinee quam tenet manus Guilelmi et ipsos oliuarios qui sunt in ipsis ortis de Antidur. Et relinquo Sancto Sebastiano ipsam decimam de ipsis molendinis su-

²⁴ La «r» amb abreviatura de final de paraula està interlineada.

²⁵ L'escrivà va deixar un espai en blanc de dues mitges

línies, 242 mm, que correspon a l'espai que haurien d'ocupar els noms dels testimonis.

premis et de molendinis²⁶ suternis de ipso expleto quaterum olei per unumquemquem annum. Et relinquo Sancte Fidei de Po(n)tons ipsam mallola de ipso bosco et ipsam comam de Aló que est subtus uia ad sua opera usque fiat facta ipsa aecclesia et postea habeat unus sacerdos qui hoc teneat et can- tet missas pro anima patris mei uel matris meae²⁷ et pro anima mea. Et ad clericos Sancti Saturnini de Kastro Lucio relinquo unciam I pro missis. Et relinquo Sancto Benedicto cenobii ipsam uineam quam comparauí de Bonopar et ipsum ferragenal quem ego tenui pro feuo teneat coniux mea in uita sua et post obitum suum remaneat solidum et libe- rum Sancti²⁸ Benedicti cenobio. Et relinquo ad co- niugem meam nomine Ermesendis Kastrum Lucio cum suis pertinenciis uel suis terminis que teneat illum et possideat in uita sua sine blandimento ullius²⁹ hominis uel femine quo modo in sua carta resonat et post obitum eius remaneat ad filios meos qui sunt procreati de me et illa et si illi obier[nt] sine infante legitimi coniugii remaneat filiis fratris mei quos ille habuerit de legitimo coniugio et si ille non habuerit filios remaneat ad filias meas que fuisset uiue. Et relinquo filio meo Guilelmo Bernardi nomine ipsum kastrum de Po(n)tons cum pertinenciis et suis terminis et Kastrum Uitis cum suis pertinenciis et omnia mea directa que ego teneo et habeo et habere debeo exceptus quod superius resonat domino deo et sanctis eius. Et relinquo Raimundo Guilelmi filio meo ipsum kas- trum de Arraona cum suis pertinenciis uel eius ter- minis omnia mea directa que ibi habeo uel (h)abere debeo et ipsum meum alodium quod habeo in Otina cum ipsis que ibidem sunt quan- tum ibi habeo uel habere debeo et ipsum kastrum de Molsosa et ipsum kastrum de Segur exceptus quod superius resonat domino deo et sanctis eius et suprascriptos castros teneat coniux mea in uita sua cum infantibus meis si uirum non apprehen- derit et si uirum aprehenderit ad consilium Rai- mundi fratris mei et de bonis meis hominibus te- neat ipsum honorem usque filii mei ueniant in etatem XV annorum et de ipso expleto d(e) ipso

honore redimat coniux mea uel infantes mei kas- trum de Arraona et si facere non potuerint aut fa- cere noluerint redimat illud frater meus et teneat illum usque dum coniux mea et infantes mei redi- mere potuissent aut facere uoluissent quod redi- sent ad illum suum auere et sui infantes et coniux eius recuperassent ipsum kastrum de Arraona. Et relinquo coniugi mee meum mobile quod ego habeo et donet illam uirum filie mee Ermengardis nomine et si quis ex filiis meis primus obierit sine infante de legitimo coniugio remaneat ad illum qui uiuus fuerit et si obierit frater meus sine infan- te de legitimo coniugio remaneat ipsum totum fa- eum filio Petri Geralli et ipsos meos alaudes re- maneant ad ipsas ecclesias que sunt in meo honore et fratris mei et sint diuisi ad ipsas ecclesias consi- lio meorum bonorum hominum qui ipsos honores tenuerint. Et coniux mea et infantes meos relinco in baiulia simul et honorem meum dei et sancto- rum eius et d(e) Raimundo fratre meo ut bene regat et bene teneat atque defendat ipsam baiuliam sicut bonus frater debet facere et homines mei fa- ciant similiter. Et relinquo Raimundo Guilelmi filio meo ipsam meam loria(m) et expatam quam tenet Bernardus Petri et habeat ipsam spatam Ber- nardus et filii sui per illum. Et relinquo filio meo Guilelmo Bernardi ipsam spatam quam tenet Guil- elmus Raimundi.

Actum est hoc XI kalendas iulii anno XLI regni regis Philipi.

Sig+num Petri Guilelmi qui istum testamen- tum feci scribere et [fir]maui et testes firmare ro- gaui. Sig+num Raimundi Guilelmi. Sig+num Er- mesendis. Sig+num Bernardi Geralli. Sig+num Bernardi Berengarii. Isti sunt manumisso- res. Sig+num Bernardi Petri. Sig+num Petri Ber- nardi. Sig+num Guilelmi Petri. Sig+num Durandi Guilelmi. Sig+num Martini Guilelmi. Sig+num Arnalli Raimundi. Sig+num Raimundi Bernardi. Donadeu sacer qui hoc testamentum scripsit sub die et anno quo supra. Et post que predictus Pe- trus hec omnia ordinauit pergens in itinere sepul-

²⁶ Una «e» amb l'abreviatura de nasal està escrita sobre una «i» per corregir-la.

²⁷ Per error, el copista va escriure dues «e» caudades, que

donarien la forma «maeae».

²⁸ Una «i» sobreescrita corregeix una «o».

²⁹ Una de les «l» està interlineada.

cri domini nostri nihil aliud mot[um] nec aliud ordinans de supra dictis rebus mortuus est mense...³⁰ et fuit hoc iuratum mense sequentis secundo...³¹ post predictum...³² et hec est ultima uoluntas et ordinacione quam ordinauit de supradictis rebus predictus Petrus Guilelmus. Nos igitur supra dicti testes iuramus et presentes condiciones in iam dicto altari quas uidimus et audiuius presentes quando Petrus Guilelmus signo puncti firmavit hoc supradictum testamentum a quo [...] hec translata sunt in predicto loco et uidimus et audiuius presentes quando hoc supradictum testamentum fuit publicatum coram predictis sacerdotibus et testibus supradicto mense...³³ in ecclesia predicti sancti Saturnini martiris [...] deinde supradicti testes supradicta omnia que uidimus et

audiuius recte et ueraciter testificati sumus atque iurauimus per hanc condicionem seriem. Nos uero supradicti manumissores iuramus testificamus per presentes condiciones in altare iam dicto que supradicta omnia uera sunt.

Scripte condiciones X kalendas maii XLIIII anno Philipi regis. Sig+num Ermesendis. Sig+num Bernardi Geralli. Sig+num Bernardi Berengarii. Isti sunt manumissores. Sig+num Bernardi Petri. Sig+num Petri Bernardi. Sig+num Guilelmi Umberti. Sig+num Durandi Guilelmi. Sig+num [Martini] Guilelmi. Sig+num Arnalli Raimundi. Sig+num Raimundi Bernardi.

Poncius sacer qui hoc scripsit [SS.]³⁴ die et anno quo supra in duobus lineis cum litteris rasis.

³⁰ Espai en blanc de 67 mm.

³¹ Espai en blanc de 36 mm.

³² Espai en blanc de 43 mm.

³³ Espai en blanc de 38 mm.

³⁴ Hi ha un senyal, molt borrós, que es pot interpretar com el signe de «*suscripsit*».